

Borgos Anna

„Mi a tudomány? Két villámcsapás között
a gyertyafény.”

(Tudósok)

Annak a vitának az eldöntéséhez, hogy tudomány-e a pszichoanalízis, egy sokkal komplexebb és nem kevésbé megválaszolhatatlan (bár talán naivnak tűnő) kérdés vizsgálata szükséges: Mi a tudomány? Objektív, mérhető, megismételhető, univerzális állítások kutatása és rögzítése? Mihez képest? Hol, mikor, ki, kinek, kiről, miért? (A pszichoanalízis esetében Bécsben, a századfordulón, nagyrészt fehér, középosztálybeli férfiak által, nagyrészt fehér, középosztálybeli stb., neurotikus nőknek.) Érdemes-e a tudományról az univerzalitás, objektivitás fogalmaiban gondolkodni, ezt mércéjéül szabni? Nem érdekesebb-e azt végiggondolni, hogyan szabhatnak keretet meghatározott nézőpontok, horizontok, előfeltevések, kánonok, objektivitásértelmezések, diskurzusok, ideológiák, univerzálék gondolkodásunknak? Számon kérhetjük a bizonyítékokat, tényeket, stb., de ki határozza meg, mi számít annak? Nem a tudomány „nevében”, sokkal inkább a tudományról való (eszmetörténeti, antropológiai, epistemológiai (persze ezek is „tudományok”)) gondolkodás nevében van értelme a kritikának. Ebben az értelemben pedig a pszichoanalízis (illetve általában a pszichológia) története „túlságosan is” saját tudományosságának igazolásáról szól; arról az igyekezetéről, hogy minden lehető eszközzel tudománynak mutakozzon.

Talán a tudomány másfajta értelmezése lenne hasznos, nem a teljes relativizmus irányában, de nagyobb figyelemmel az előfeltevésekre, vonatkoztatási pontokra, társadalmi-kulturális szituáltságokra, és ezen keresztül újragondolva az objektivitás, az univerzalitás, a megbízhatóság, a validitás fogalmait. A

pszichoanalízis esetében fokozottan érvényes, hogy nem hermetikusan elzárt, a társadalmi környezettől és változásoktól független tudomány, módszer és gyakorlat, hanem projekciók és konstrukciók dinamikus terepe. Nemcsak a pszichoanalízis ágyazódott be mélyen a kultúra minden zegzugába az irodalomtól a vizuális művészeteken át a hétköznapi kommunikációig, hanem a kultúra maga is meghatározza a pszichoanalízis előfeltevéseit, gondolati irányait, a diagnosztikus kategóriákat és persze magukat a tüneteket is. Elég, ha csak a hisztéria társadalmilag, nemileg meghatározott „tekintetű” tanulmányozására vagy (hogy egy hozzám közel álló területre utaljak) Freud nőiségelméletére és azt az utóbbi évtizedekben, új szempontok fényében újraolvasó kritikákra utalunk.

Számomra a pszichoanalitikus paradigma, bár alapvetően az egyén belső történetéből indul ki, nincs ellentmondásban a társadalmi meghatározottságok, (kisebbségi) identitások, nézőpontok figyelembe vételével; az erre való érzékenység fontos része a munkámnak és szemléletemnek – többek között a pszichoanalízishez való viszonyomnak is. Témaválasztásaim többnyire abból az indíttatásból születnek, hogy pszichológiai érdeklődésemet és a pszichológiát mint diszciplínát összekapcsoljam más tudományterületekkel, mindenekelőtt az irodalommal és a társadalmi nemek tudományával. Másik fontos törekvésem, hogy egyéni sorsokat tanulmányozzak az őket alakító személyes kapcsolatok és társadalmi meghatározottságok közegében.

Visszatérve a kiinduló kérdésre, nem értek egyet tehát a pszichoanalízist pozitivista irányból kritizáló, de az azt (ugyanilyen értelemben) védelmező érvekkel sem. Más dimenziókban gondolkodnék szívesebben a pszichoanalízisről, pontosabban a tudományosságról általában. Lehet, hogy nem a tesztelhetőséget kellene számon kérni (Frederick Crews, stb.), illetve bizonygatni (Norman Holland, stb.), mert így a vita megmarad a pozitivista tudományoszmény keretei között, hanem a tudományosság másféle kritériumait kialakítani. (Ez persze szinte lehetetlen. Ki alakítaná azt ki, és milyen szempontok szerint?) De talán lehetséges volna más oldalról megvédeni a pszichoanalízist. Nem a mérhető tudomány, hanem a hermeneutika folyamatait, a megértés, önmagunk reflexív „újraolvasása”, az interakció, a változás és a gyógyulás felől.

Hiszen a terápiás gyakorlat eredményességét nem lehet teljes mértékben megkérdőjelezni. Bizonyos törvényszerűségek, pszichés jelenségek, megértő és magyarázó elvek, melyeket a pszichoanalízis ragadott és fogalmazott meg, mégiscsak működni látszanak a terápiás kapcsolatban. Vagy „egyszerűen” a beszélgetés, az emlékezés, a figyelés működik, hat...